

Овсіюк О.

Життя після окупації: побут киян 1943–1945 рр. – К.: Дуліби, 2017. – 176 с.

Монографія Оксани Овсіюк з'явилася на хвилі широкого зацікавлення історією повсякденності, численних праць фактографічного та концепційного характеру з приводу того, як будувати подібні дослідження, зберігаючи в полі зору основні тенденції історичного буття, не загубившись при цьому в інвентаризації подробиць і не перетворивши історичну тканину на одноманітний перелік. Уже перші сторінки праці, присвячені аналізу історіографії та джерелам, показують, що авторка міцно тримає в полі зору не тільки основний фактаж, наповнений таки безліччю різноманітних деталей, ознак повсякденності перших років життя людей

у повоєнному Києві, але й вправно володіє прийомами виявлення, групування джерел, а головне – систематизації явищ повсякдення. А якщо пригадати, що режимна публіцистика та суспільствознавча (в тому числі й історична) наука віддавали перевагу передовсім перенасиченим офіційними ідеологемами широким закономірностям і масштабним явищам («будівництво соціалізму», п'ятирічки, «комуністичне виховання»), за якими звичайні будні та повсякденні потреби неминуче губилися, стає зрозумілим, як непросто все ж виділити в тогочасних працях основні моменти у висвітленні історії повсякденності. Проте авторка прекрасно впоралася з цим завданням, перший розділ написано з належною глибиною, системністю й науковою ґрунтовністю.

Хоча це й очевидне, але все ж слід наголосити, що подібна ґрунтовність у розкритті теми в монографічному жанрі не з'являється зненацька, ставши наслідком понад п'ятирічної роботи, адже перші статті дослідниці з проблематики повсякдення вийшли друком ще 2012 р., а збирання матеріалу та апробація попередніх результатів на різноманітних конференціях розпочалося значно раніше. Масив найширшого джерельного матеріалу, покладений, так би мовити, у матеріальну фактуру тексту дослідження, переконливий. Звернімо увагу на десятки справ із кількох архівів, колекції свідчень і спогадів із центру усної історії Київського національного університету ім. Т.Шевченка, різноманітні опубліковані джерела з текстовими й іконографічними матеріалами, публікації в періодичних виданнях, понад сотню позицій різноманітної літератури (статті, дисертації, монографії). Додамо, що все це з'являється не саме собою, але є результатом вдумливої, зосередженої, цілеспрямованої праці. Фахівець з історії повсякдення не знайде в архівних фондах спеціальних звітів, доповідних записок «про повсякдення», за якими «полюють» історики

великої соціальної проблематики (це аж ніяк не докір колегам!). Фактаж повсякденної історії треба ретельно вибирувати й нагромаджувати. Саме так це зроблено у книжці О.Овсіюк.

Другий розділ – «Київські помешкання» – побудовано таким чином, що спочатку подано загальну характеристику стану житлового фонду, картину його збереженості та зруйнованості, показано маніпуляції владних пропагандистів, більших і дрібних чиновників зі статистикою житлового фонду, конкретними житлоплощами. Авторка точно підмічає, як у реальній практиці радянської системи під ширмою ідеологічних маніпуляцій забезпечувалися життєві потреби владної верхівки. У розділі відтворено конкретику організації та учасремонтних, будівельних робіт. Докладно викладено, як у тог ті киян і німецьких військовополонених у розбиранні завалів, проведенні очасній системі розгорталося індивідуальне будівництво, формувався ринок будматеріалів.

Реалістично, із точним відтворенням життєвих реалій, виписано загальну характеристику обліку і практику надання житла різним категоріям населення. Це стосується, наприклад, ордерів (с.49 і наст.), зловживань чиновництва у цій системі, і як наслідок – боротьба за квартири між довоєнними та новоприбулими мешканцями, навіть між відомствами (с.52–55). Докладно висвітлено передумови житлової кризи в місті, проведення обліку й переобліку житла, методи «ущільнення» житлоплощ, заселення підвалів тощо (с.55–58.) Особливо колоритно виписано типажі так званих «кербудів» («керівників будинків»), значення яких у справі одержання житла було вагомим, аніж постанови уряду та міських органів влади (с.58–60 та ін.). На фактичному матеріалі авторка показує, що міські власті «відхрещувалися» від квартирного облаштування фронтовиків (с.60 і наст.). Засвідчено численні зловживання партійних, радянських, відомчих вищих чиновників, махінації функціонерів НКВС із квартирними справами тощо (с.61). Ідеться про «разючі випадки сваволі високопосадовців», «масові зловживання», грубе порушення житлових прав інших громадян. Єдине, із чим тут не можна погодитися з авторкою, це те, що вона називає цих людей «елітою» (див. п.3.1).

Докладно, з яскравим наповненням фактами, виписано умови проживання мешканців Києва, особливо ж у комунальних квартирах (п.2.3). Тут у поле зору дослідниці потрапила організація електропостачання, відновлення роботи водогону, якість води з нього, а також колодязів, артезіанських свердловин (с.68–70), стан каналізації. Читаючи про те, як відбувалося опалення квартир і приватних будинків (с.71–74), ми наче переносимося у часі й фізично переживаємо умови, в яких перебували кияни в перші повоєнні роки. Зі знанням справи описано інтер'єр комунальної кухні, довгі вранішні черги до водопровідних кранів, умови для прання (с.75–77), заготівлю та зберігання дров.

Скупченість мешканців у комунальних квартирах створювала умови не лише для характерних «комунальних» сварок, але й для властивої тоталітарному режиму організації контролю за мешканцями. «Тотальний контроль особистого життя киян із боку представників влади впливав на створення специфічного клімату комунальної квартири», – стверджує авторка (с.83).

На значному фактичному матеріалі, із належною повнотою написано третій розділ монографії – «Харчування киян». Тут читаємо про запровадження й функціонування карткової системи, про хлібопостачання, так звану закриту торгівлю. О.Овсіюк показує організацію забезпечення нормованими продуктами вищого ґатунку різноманітних «відповідальних працівників» (с.91, 98 і наст.). У зв'язку з цим висвітлено й питання індивідуальних городів киян, колективного городництва (с.104–105). Примітні епізоди, пов'язані із забороною приватної торгівлі (с.104). У цьому ж розділі знайдемо розгорнутий фактаж щодо організації закладів громадського харчування. Авторка порівнює функціонування загальної мережі та спеціальних їдалень для партійно-радянської номенклатури, «творчої еліти» Києва (с.111–114). Цінний фактаж (щоправда, не так широко, як належало б) подано про буденне і святкове харчування пересічних киян, хоча, вочевидь, саме вони становили основну масу населення й харчувалися не у громадських закладах, а вдома. Проте подані факти (с.115–118) доволі промовисті та свідчать про те, що більшість киян у цей час ледве зводили кінці з кінцями, обмежуючись фізіологічним мінімумом.

У четвертому розділі характеризується забезпечення містян товарами та послугами. Ідеться про розгортання торгівлі промисловими товарами, про запровадження промтоварних карток, про неминучі в тогочасних умовах дефіцити. І знову ж таки – про особливі привілеї владної номенклатури (с.137 і наст.). У розділі читаємо також про організацію ремонтних майстерень, перукарень, міських пралень тощо. Очевидно, що тут украй потрібним був би сюжет про приватну торгівлю промисловими товарами. Сподіваємося, що в наступних виданнях цієї цінної праці буде виписано колоритні типи міських перекупок. Окремий розділ має бути присвячено базарам Києва, у тому числі тим, які сьогодні вже не існують (Сінний ринок, Євбаз), стосункам між містянами-покупцями й селянами-продавцями.

Хотілося б докладніше прочитати і про налагодження роботи міського транспорту та побачити на сторінках книжки виразні постаті міських перевізників, візників. Гадаю, що в подібних текстах має відчуватися присутність у повсякденному житті злодюжок, «щипачів», бандитів. Але це може бути темою нового дослідження, яке, на наше переконання, авторці цілком до снаги.

Окремо відзначимо ретельно дібраний ілюстративний матеріал, представлений рідкісними світлинами тих років. У наступному ж виданні книжки його можна буде доповнити світлинами часів німецької окупації, які відтворюють реалії в тому числі повоєнного Києва.

Підсумовуючи, відзначимо високу цінність праці О.Овсіюк не лише для історичної науки, але й для літературного, телевізійного, театрального, кінематографічного відтворення тієї складної та драматичної доби київської минавшини. Непересічне значення книжки для громадянської, шкільної, університетської історичної освіти, формування реалістичних структур історичної пам'яті очевидне. Її неодмінно слід віддрукувати значно більшим накладом, щоб видання могло потрапити як до мережі державних бібліотек, так і приватних книгозбірень киян.

А.Л.Зінченко (Київ)